

АНОТАЦІЯ

Собчук А. А. *Підготовка вчителя до роботи в умовах інклюзивної ранньої шкільної освіти в Польщі*. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» в галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка» – Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2022.

На сьогодні в Україні актуалізується потреба в реформуванні системи вищої педагогічної освіти відповідно до загальноєвропейських стандартів на основі запозичення кращих традицій провідних країн світу й сусідніх держав, з урахуванням власного досвіду розбудови національної освіти.

Основні напрями розвитку педагогічної освіти в Україні задекларовані в законодавчих актах – Законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Концепції «Нова українська школа» (2016), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018), професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020).

Одним із викликів, що постають на сьогодні перед учителем початкової ланки освіти, є робота з учнями з особливими освітніми потребами. На попередньому етапі розвитку українська школа, виконуючи замовлення держави, приділяла недостатньо уваги індивідуальності дитини, розвиткові її потенціалу. І хоча поняття «індивідуальний підхід», «диференційоване навчання» фігурували в програмах школи, проте пов'язані з ними підходи та принципи реалізовувались, та й на сучасному етапі реалізуються в системі української освіти недостатньо. Окрім того, ще однією проблемою, яка фактично залишалася поза увагою як науковців-теоретиків, так і фахівців-практиків, була робота з сім'ями, у яких виховуються діти з особливими освітніми потребами, адже це окрема соціальна група, яка потребує

посиленої уваги й особливого підходу з боку педагогів. Отже, попри накопичений в Україні значний досвід із підготовки педагогічних кадрів, удосконалення системи професійної підготовки вчителя початкової школи до роботи з дітьми з особливими потребами передбачає запозичення кращих ідей закордонного досвіду, зокрема надбань освітніх систем сусідніх держав, однією з яких є Республіка Польща.

Дослідження вказаної проблеми і вивчення реального стану професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів в Україні й Республіці Польща засвідчили, що на сьогодні постала низка суперечностей між: зростанням кількості учнів із різними психофізіологічними порушеннями в розвитку й недостатньою розробленістю теоретичних і практичних аспектів їхньої освіти; задекларованими в державних документах положеннями щодо модернізації професійної підготовки вчителів початкової школи і реальним станом реалізації зазначеної проблеми в умовах закладів вищої освіти; розробленими теоретичними засадами упровадження інклюзивної освіти в заклади загальної середньої освіти і рівнем готовності вчителів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами; нагромадженим досвідом упровадження інклюзивної освіти й підготовки вчителів початкових класів до роботи в умовах інклюзії в Республіці Польща та в інших державах Західної і Центральної Європи і їх урахуванням в процесі реформування освітньої галузі в Україні.

Теоретична і практична значущість порушеної проблеми, відсутність окремого педагогічного дослідження, присвяченого проблемі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзії в Республіці Польща, а також необхідність розв'язання визначених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження – **«Підготовка вчителя до роботи в умовах інклюзивної ранньої шкільної освіти в Польщі»**.

Мета дослідження – на основі аналізу теорії і практики підготовки вчителів початкової школи до роботи на засадах інклюзії в Республіці

Польща обґрунтувати шляхи творчого використання ідей польського досвіду в системі професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи у ЗВО.

Досягнення поставленої мети передбачало розв'язання таких *завдань дослідження*:

1. Проаналізувати й систематизувати теоретичні основи підготовки вчителів початкової школи до роботи в умовах інклюзії в Республіці Польща.

2. Схарактеризувати організаційні аспекти підготовки вчителів початкових класів на різних рівнях університетської освіти в Республіці Польща.

3. Визначити специфіку змісту, форм, методів і засобів підготовки вчителів початкової школи до роботи в умовах інклюзії в Республіці Польща.

4. Порівняти кваліфікаційні стандарти підготовки вчителів початкової школи до роботи в системі інклюзії в Польщі та Україні.

5. Запропонувати науково обґрунтовані шляхи адаптації польського досвіду підготовки вчителів початкової школи до роботи на засадах інклюзії в системі вищої освіти України.

Об'єкт дослідження – процес підготовки вчителів початкової школи до роботи в системі інклюзивної освіти в Республіці Польща.

Предмет дослідження – структура, зміст, форми, методи й засоби підготовки вчителів початкової школи до роботи на засадах інклюзії в Республіці Польща.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань і перевірки вихідних положень використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, зокрема: *аналіз* навчально-нормативної документації, психологічної, педагогічної та методичної літератури, навчальних планів і програм, силабусів, дисертацій та авторефератів, матеріалів конференцій і періодичних фахових видань – з метою визначення стану розробленості проблеми й перспектив її дослідження; *зіставлення* – для порівняння поглядів різних учених на досліджувану проблему, визначення напрямів

дослідження та понятійно-категоріального апарату; *індукції та дедукції, систематизації й узагальнення* – для характеристики змістового наповнення й організаційних форм підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в умовах інклюзії в Республіці Польща; *історико-ретроспективний* – для розгляду особливостей підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзії в історико-суспільному контексті; *парадигмальний* – для аналізу польського досвіду професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в умовах інклюзії в контексті розвитку педагогічної науки відповідно до суспільно-ідеологічної парадигми; *проблемно-прогностичний* – для науково обґрунтованої адаптації результатів дослідження до реалій, що панують в українських закладах вищої освіти.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що *уперше*:

- сформульовано теоретичні засади підготовки вчителів початкової школи до роботи з дітьми з особливими потребами в Республіці Польща;
- схарактеризовано структуру, зміст, форми, методи й засоби підготовки вчителів початкової школи до роботи в системі інклюзивної освіти в Республіці Польща;
- визначено шляхи адаптації польського досвіду підготовки вчителів початкової школи до роботи в системі інклюзивної освіти до національних умов.

Подальшого розвитку набули: зміст, форми й методи професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в закладах вищої освіти; механізми реалізації інклюзивної освіти в закладах загальної середньої освіти.

Розроблені теоретичні й методичні матеріали дослідження доцільно використовувати під час розв'язання науково-теоретичних і практичних завдань у контексті реформування системи середньої і вищої освіти; у межах реалізації національної освітньої стратегії; в освітньому процесі закладів вищої освіти, у яких здійснюється професійна підготовка майбутніх учителів

початкової школи; у системі післядипломної педагогічної освіти з метою зростання професійного потенціалу учителів початкової школи.

Ключові слова: початкова освіта, педагогічна підготовка, професійна підготовка, підготовка вчителів, майбутній учитель, інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, учні з особливими освітніми потребами, інклюзивне навчальне середовище, інклюзивний освітній процес, психолого-педагогічна діагностика, асистент учителя, Польща.

SUMMARY

Sobchuk A. *Teacher training for inclusive early school education in Poland.* – Qualification scientific work on the right of manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 015 «Professional Education» (by specialization) in the field of knowledge 01 «Education / Pedagogy» – Ivan Franko National University of Lviv. Lviv, 2022.

Currently in Ukraine there is an urgent need to reform the system of higher pedagogical education in accordance with European standards as those based on borrowing the best traditions of the world's leading countries and neighboring countries, relying on their own experience in building the national education system.

The key directions of developing the pedagogical education in Ukraine are set out in legislative acts - Laws of Ukraine "On Education" (2017), "On Higher Education" (2014), the Concept of "New Ukrainian School" (2016), the Concept of Pedagogical Education Development (2018), as well as the relevant professional standards according to the professions "Primary school teacher of general secondary education", "Teacher of general secondary education", "Primary education teacher (with a diploma of junior specialist)" (2020).

One of the challenges primary school teachers are facing nowadays is to work with children with special educational needs. At the former stage of development, the Ukrainian school aimed at fulfilling the orders of the state, did

not sufficiently address the child's individuality, the development of their potential. Although the concepts of "individual approach", "differentiated learning" was mentioned in school curricula, but relevant approaches and principles have not been implemented, and currently those are not implemented in the Ukrainian education system. Furthermore, yet another problem that actually went unnoticed by both theorists and practitioners was working with families having children with special educational needs, as this is a separate social group that calls for an enhanced attention and special treatment by the teachers. Hence, despite the considerable experience gained in Ukraine in training teachers, improving the system of professional training of primary school teachers to work with children with special needs involves borrowing the best ideas from foreign experience, including the educational systems of the neighboring countries, one of which is the Republic of Poland.

The research into the specified problem and study of a real condition of professional training of future primary school teachers in Ukraine and in the Republic of Poland showed that nowadays there are a quite a few contradictions between: the growing number of students with various psychophysiological disorders and insufficient development of theoretical and practical aspects of their education; the provisions on modernization of teachers' professional training declared in state documents and the real state of implementing this problem in higher education institutions; the developed theoretical principles of inclusive education in general secondary education institutions and the level of teachers' readiness to engage with children having special educational needs; the consolidated experience in implementing the inclusive education and training of primary school teachers to work in the inclusive conditions as exemplified in the Republic of Poland and other Western and Central European countries and their consideration in the process of reforming the education in Ukraine.

Theoretical and practical significance of the problem, the lack of a specific pedagogical study devoted to the problem of training future primary school teachers to work in the inclusive conditions in the Republic of Poland, as well as

the need to tackle certain contradictions resulted in the choice of dissertation thesis topic "Preparing a teacher to work in an inclusive early school education in Poland".

The purpose of the study is to substantiate the ways of applying in a creative way the ideas of the Polish experience in the system of higher education of Ukraine on the basis of the analysis of the theory and practice of preparing the primary school teachers to work in accordance with the inclusiveness principles in the Republic of Poland. Achieving this purpose presupposed addressing the following research objectives:

1. To analyze and present a systematic review of the theoretical foundations of training primary school teachers to work in the inclusive conditions in the Republic of Poland.

2. To characterize the organizational aspects of training the primary school teachers at different levels of university education in the Republic of Poland.

3. To determine the specifics of the content, forms, methods and means of training primary school teachers to work in the inclusive conditions in the Republic of Poland.

4. To compare the qualification standards for the preparation of primary school teachers to work in the system of inclusiveness in Poland and Ukraine.

5. To propose scientifically substantiated ways to adapt the Polish experience of training primary school teachers to work on the basis of inclusiveness into the higher education system of Ukraine.

The object of the research is the process of preparing primary school teachers to work in the system of inclusive education in the Republic of Poland.

The subject of the research is the structure, content, forms, methods and means of preparing primary school teachers to work on the basis of inclusiveness in the Republic of Poland.

Research methods. A set of general scientific and special research methods was used to address the set tasks and check the initial provisions, in particular: the analysis of educational and regulatory documentation, psychological, pedagogical

and methodological literature, relevant curricula and programs, syllabi, dissertations and abstracts, conference materials and periodicals, publications - in order to determine the state of development of the problem and further study perspectives; the method of comparison - to compare the views of different scientists on the research problem, to determine the directions of research as well as its conceptual and categorial apparatus; the methods of induction and deduction, systematization and generalization - to characterize the content and organizational forms of preparing the primary school teachers to work in the conditions of inclusiveness in the Republic of Poland; the historical-retrospective method - to consider the peculiarities of training future primary school teachers to work in conditions of inclusiveness in the historical and social context; the paradigmatic method - to analyze the Polish experience of professional training of future primary school teachers to work in conditions of inclusiveness in the framework of the developing the pedagogics in accordance with the socio-ideological paradigm; the problem-prognostic method - for scientifically credible adaptation of research findings to the realities prevailing in Ukrainian institutions of higher pedagogical education.

The scientific novelty of the obtained results is that for the first time:

- the theoretical bases of training the primary school teachers for work with children with special needs in the Republic of Poland are formulated;
- the structure, content, forms, methods and means of training the primary school teachers to work in the system of inclusive education in the Republic of Poland are characterized;
- the ways to adapt the Polish experience of training the primary school teachers to work in the system of inclusive education to national conditions are identified.

The following were further developed: the content, forms and methods of professional training the future primary school teachers in higher education institutions; the mechanisms for implementing inclusive education in general secondary education institutions.

The elaborated theoretical and methodological research materials should be used in solving scientific, theoretical and practical problems in the framework of reforming the system of secondary and higher education; in the implementation of the national educational strategy; in the educational process of higher education institutions, providing the professional training to future primary school teachers; in the system of postgraduate pedagogical education in order to enhance the professional potential of primary school teachers.

Keywords: primary education, pedagogical training, vocational training, teacher training, future teacher, inclusive education, children with special educational needs, students with special educational needs, inclusive learning environment, inclusive educational process, psychological and pedagogical diagnostics, teacher's assistant, Poland.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Статті, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України категорії Б

1. Собчук-Ліва А. А. Аналіз концептуальних підходів підготовки вчителя початкової школи. *Молодь і ринок*. 2017. № 8. С. 160-167.

2. Собчук-Ліва А. Роль та значення вчителя початкових класів у створенні освітньої траєкторії для дітей із особливими освітніми потребами. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Кам'янець-Подільський: КПНУ ім. І. Огієнка, 2018. Вип. 25, ч. 2. С. 196-201.

3. Собчук А. Зміст професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи в Республіці Польща до роботи в умовах інклюзії. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Гельветика, 2020. Т. 5, № 34. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/34-5-32>

4. Галюка О. С., Собчук А. А. Соціальна мобільність учителя початкової школи в умовах інклюзивної освіти. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2022. Т. 1, № 4. С. 64–70. URL: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.4.1.9>

*2. Статті у закордонних наукових виданнях,
які входять до наукометричної бази Scopus*

1. Sobchuk A. A., Mykytenko N. O. Model of Primary School Teachers Training for Work in the System of Inclusive Education by Applying Extrapolation of Poland's Advances in Training for Work. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*. 2020. Vol. 19, no. 3. P. 352–366. URL: <https://doi.org/10.26803/ijlter.19.3.19> (date of access: 26.04.2022).

2. Праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

Статті в інших виданнях

1. Sobchuk A. The features of the prospective primary school teachers training for professional activity in inclusive education. *Young Scientist*. 2019. Vol. 8, no. 72. P. 74-78. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-8-72-18>.

2. Sobchuk A. Professional training of primary school teachers to work in an inclusion conditions by distance education (the experience of republic of Poland) *The scientific heritage*. Budapest : Global Science Center LP, 2020. No. 45, vol 6. P. 43-47.

Тези наукових доповідей

1. Собчук-Ліва А. А. Роль та значення вчителя початкових класів у створенні освітньої траєкторії для дітей з особливими освітніми потребами. *Актуальні проблеми наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції*; Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, кафедра теорії та методик дошкільної освіти; відпов. секр. К. І. Демчик. Київ: Міленіум, 2018. С. 247-250.

2. Собчук А. А. Особливості підготовки вчителів початкових класів до роботи на засадах інклюзії в закладах вищої освіти Республіки Польща. *Актуальні проблеми фахової підготовки сучасного педагога: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (9-10 листопада 2020, м. Херсон)*. Херсон: ХДУ, 2020. С. 469-475.

3. Собчук А. А. Організація підготовки фахівців дошкільної освіти до роботи в умовах інклюзії в республіці Польща. *Вісник науково-дослідної лабораторії «В.О. Сухомлинський і школа XXI століття»*: за матеріалами III Міжнар. наук.-практ. конф. «Сучасні інноваційні технології у дошкільній освіті» (м.Умань, 21-22 травня 2021 р.); МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, Ф-т дошк. та спец. освіти; голов. ред. проф. В. М. Кушнір; відп. за вип.: Н. І. Скрипник, О. Л. Мікаелян. Умань: Візаві, 2021. Вип. 14. С.144-147.

4. Собчук-Ліва А. А. Підготовка педагогів до роботи з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку в умовах інклюзії. *Наступність дошкільної та початкової освіти в контексті соціальної мобільності*: матеріали теоретико-практичного семінару, 20 січня 2017 р. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. С. 174-177.

5. Собчук-Ліва А. Підготовка майбутнього вчителя до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища. *Матеріали звітних наукових конференцій факультету педагогічної освіти*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. Вип. 3. С. 59-62.

6. Собчук-Ліва А. Модель підготовки вчителя молодших класів до роботи в системі інклюзивної освіти у Польщі. *Матеріали звітних наукових конференцій факультету педагогічної освіти*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. Вип. 4. С. 78-82.

7. Собчук А. Упровадження інклюзивної освітньої моделі з активним залученням сімей та громад у практика початкової загальноосвітньої школи: польський досвід. *Матеріали звітних наукових конференцій факультету педагогічної освіти*. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. Вип. 5. С. 77-80.

8. Собчук А. Досвід формування системи інклюзивної освіти в республіці Польща: законодавче забезпечення. *Матеріали звітних наукових конференцій факультету педагогічної освіти*. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. Вип. 6. С. 65-68.

9. Собчук А. А. Ефективні форми й методи підготовки вчителів початкової школи до роботи в умовах інклюзії в Республіці Польща. *Педагогічна освіта у світлі реформ та викликів* : матеріали Першої науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених (м. Львів, 18-19 березня 2021 року). Івано-Франківськ : ФОЛАНТ, 2021. С. 172-174.

10. Собчук А. Перспективи використання польського досвіду підготовки вчителів. *Матеріали звітних наукових конференцій факультету педагогічної освіти*. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2022. Вип. 7. С. 62-65.